

Sekizinci Söz

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ¹ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ²

Şu dünyanın, insan ruhunun ve insanda dinin mahiyet ve kıymetini; eğer hak din olmazsa dünyanın bir zindan, dinsiz insanın da en talihsiz varlık olacağını gösteren ve şu âlemin tilsimini çözen, insanın ruhunu karanlıklardan kurtaran sözlerin يَا اللَّهُ ve لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ³ olduğunu⁴ anlamak istersen şu temsili hikâyeciğe bak, dinle:

Bir zamanlar iki kardeş beraber uzun bir seyahate çıkarlar. Gide gide önlerinde yol ikileşir. O yol ayrımında ciddi bir adam görürler. Ona, “Hangi yol iyidir?” diye sorarlar. Adam da, “Sağ yolda kanuna ve düzene uyma mecburiyeti var. Fakat o külfet içinde bir emniyet ve saadet bulunur. Sol yolda ise görünüşte bir serbestlik ve hürriyet, fakat o serbestlik içinde bir tehlike ve her türlü sıkıntı var. Şimdi seçme hakkı sizde.” diye cevap verir.

Bunu dinledikten sonra güzel huylu kardeş عَلَى اللَّهِ⁵ deyip sağ

¹ “Allah o ilahdır ki, kendisinden başka ilah yoktur. Hayy (her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedi hayat sahibi) O’dur, Kayyûm (Kendi zâtı ile var olup, zeval bulmayan ve her şeyi varlıkta tutup onları yöneten) O’dur.” (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2)

² “Allah katında hak din, İslam’dır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/19)

³ “Allah’tan başka ilah yoktur.” (Sâffât sûresi, 37/35; Muhammed sûresi, 47/19)

⁴ Bkz. A’lâ sûresi, 87/14-19.

⁵ “Allah’a tevekkül ettim. (Allah kerim..!)” (Hûd sûresi, 11/56) Benzer ayet-i kerimeler için bkz. Tevbe sûresi, 9/129; Yûnus sûresi, 10/71; Hûd sûresi, 11/88...

yola gider, kanuna ve düzene uymayı kabul eder. Ahlâksız ve serseri olan diğeri ise sırf serbestlik için sol yolu seçer. Şimdi, görünüşte hafif, mânen ağır bir vaziyette giden bu adamı hayalen takip ediyoruz:

İşte bu adam, dereler tepeler aşıp gide gide ıssız bir ovaya vardı. Birden müthiş bir ses işitti. Dehşetli bir aslanın meşelikten çıkıp kendisine hücum ettiğini görünce kaçtı. Sonra altmış arşın⁶ derinliğinde susuz bir kuyuya rastladı ve korkusundan içine atladı. Kuyunun yarısına kadar düştüğü sırada elleri bir ağaca yapıştı. Kuyunun duvarında yeşermiş olan o ağacın iki kökü vardı. Biri beyaz biri siyah iki fare o köklere musallat olmuş, onları kemiriyordu. Adam yukarıya baktı, gördü ki, aslan bir nöbetçi gibi kuyunun başında duruyor. Aşağıya baktı, gördü ki, dehşetli bir ejderha bekliyor. Ağzı, kuyu ağzı gibi geniş olan o ejderha başını kaldırmış, adamın otuz arşın yukarıdaki ayağına yaklaşmıştı. Sonra adam kuyunun duvarına baktı, gördü ki etrafını ısırtıcı, zararlı böcekler sarmış. Ağacın başına bakınca onun bir incir ağacı olduğunu fark etti. Fakat alışılmadık bir şekilde, o ağacın dallarında cevizden nara kadar pek çok çeşit meyve vardı.

İşte şu adam, anlayışsızlığından ve akılsızlığından, bunun basit bir iş olmadığını fark edemedi. Bu tuhaf hadiselerin arkasında garip sırların ve pek büyük bir işleyicinin var olduğunu kavrayamadı; oysa bu işler tesadüfi olamaz.

Kalbi, ruhu ve akli şu elemli vaziyetten içten içe feryat ettiği halde, nefs-i emmaresi,⁷ güya bir şey yokmuş gibi bilmezden gelerek ruhunun ve kalbinin ağlmasına kulağını tıkayıp kendini aldattı, adam sanki bir bahçedeymişçesine o ağacın meyvelerini yemeye başladı. Halbuki o meyvelerin bir kısmı zehirli ve zararlıydı.

Bir kutsî hadiste Cenâb-ı Hak ⁸ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي yani “Kulum beni nasıl tanırorsa ona öyle muamele ederim.” buyurmuş.

İşte bu talihsiz adam, su-i zannı ve akılsızlığı yüzünden şahit olduğu hadiseleri basit ve hakikat zannetti. Öyle de muamele gördü, görüyor

⁶ 68 santimetrelilik uzunluk ölçüsü.

⁷ **Nefs-i emmare:** İnsanı daima kötülüğe sevk eden nefis.

⁸ Buhârî, *tevhid* 15, 35; Müslim, *zikir* 2, 19, *tevbe* 1; Tirmizî, *zühd* 51, *deavât* 131; İbn Mâce, *edeb* 58; Dârimî, *rikak* 22; Müsned 2/251, 315, 391, 413, 445, 482, 516, 517, 524, 534, 3/210, 277, 491, 4/106.

ve görecek! Ne ölüp kurtuluyor ne de yaşıyor,⁹ böylece azap çekiyor. Biz de şu uğursuzu azap içinde bırakıp öteki kardeşin haline bakacağız:

İşte sağ yolda giden şu mübarek, akıllı adam, kardeşi gibi sıkıntı çekmez. Güzel ahlâklı olduğundan güzel şeyler düşünür, güzel hülyalar kurar, iç huzuruna erer. Hem kardeşi gibi zahmet ve zorluk çekmez. Çünkü düzeni bilir, ona uyar, kolaylık görür. Asayiş ve emniyet içinde serbestçe dolaşır.

Sonra bir bahçeye rast gelir. Bahçede hem güzel çiçek ve meyveler, hem de bakılmaması gereken pis, haram şeyler vardır. Kardeşi de böyle bir yere girmişti; fakat pis şeylere dikkat edip onlarla meşgul olmuş, midesini bulandırmış, hiç istirahat edemeden çıkıp gitmişti. Bu adam ise “Her şeyin iyisine bak” kaidesine amel edip helâl olmayan şeylere hiç bakmaz. İyi şeylerden faydalanır, güzelce istirahat ederek bahçeden çıkıp gider.

Sonra o da kardeşi gibi büyük bir ovaya varır. Birden, hücum eden bir aslanın sesini işitir ve korkar, fakat kardeşi kadar değil. Çünkü hüsn-ü zannıyla, güzel düşünerek, “Şu ovaya hükmeden biri var ve bu aslan onun emri altında bir hizmetkâr olabilir.” deyip teselli bulur. Fakat yine de kaçır ve altmış arşın derinliğindeki susuz bir kuyuya rast gelir, içine atlar. Kardeşi gibi kuyunun ortasında bir ağaca tutunup havada asılı kalır. Bakar ki, iki hayvan, o ağacın iki kökünü kemiriyor. Yukarıya bakar bir aslan, aşağıya bakar bir ejderha... Tıpkı kardeşi gibi garip bir vaziyet görür. Dehşete düşer. Fakat onunki, kardeşinin dehşetinden bin derece hafiftir. Çünkü güzel ahlâkı, ona güzel fikirler vermiş, güzel düşünmek de her şeyin güzel tarafını göstermiştir.

İşte bu yüzden, “Bu garip işler, birbiriyle alâkalıdır. Hepsi bir emirle olmuş gibi görünüyor. Öyleyse bunda bir tılsım var. Evet, bu işler, gizli bir hükümdarın emriyle dönüyor. Öyleyse ben yalnız değilim, o gizli hükümdar bana bakıyor, beni tecrübe ediyor ve bir maksat için bir yere sevk ve davet ediyor.” diye düşünür.

Şu tatlı korkudan ve güzel fikirden şöyle bir merak doğar: Acaba beni tecrübe edip kendini bana tanıtmak isteyen ve bu hayret verici yolla beni bir maksada sevk eden kimdir?

Sonra, onu tanıma merakından tılsım sahibine karşı bir muhabbet

⁹ A'lâ sûresi, 87/13.

ortaya çıkar ve bu muhabbetten, o tilsımı çözme arzusu uyanır. O arzudan da tilsim sahibini razı edecek ve onun hoşuna gidecek güzel bir vaziyet alma iradesi doğar.

Sonra adam ağacın başına bakar, onun bir incir ağacı olduğunu görür. Fakat dallarında binlerce ağacın meyvesi vardır. O vakit korkusu tamamen gider. Kesinlikle anlar ki, bu incir ağacı bir liste, bir fihrist, bir sergidir. “O gizli hükümdar, bağ ve bahçelerindeki meyvelerin numunelerini, bir tilsim ve bir mucizeyle o ağaca takmış ve o ağacı, misafirlerine hazırladığı yiyeceklere birer işaret suretinde süslemiş olmalı. Yoksa bir tek ağaç, binlerce ağacın meyvelerini veremez.” diye düşünür.

Sonra dua etmeye başlar. Tilsimin anahtarı ona ilham edilsin diye şöyle seslenir: “*Ey bu yerlerin hâkimi! Bahtına düştüm. Sana sığınyorum, senin hizmetkârınım, rızanı istiyorum ve seni arıyorum.*”

Bu yakarıştan sonra birden kuyunun duvarı yarılr, şahane, nezih ve güzel bir bahçeye kapı açılır. Ejderhanın ağız o kapıya dönüşür ve aslan ile ejderha, iki hizmetkâr suretini alarak onu içeri davet eder. Hatta aslan, adamın emrine amade bir at şekline girer.

İşte ey tembel nefsim ve ey hayalî arkadaşım! Geliniz, bu iki kardeşin vaziyetlerini karşılaştıralım. Böylece, iyilik nasıl iyilik¹⁰ ve fenalık nasıl fenalık getirir; görelim, bilelim.

Bakınız, sol yolun talihsiz yolcusu, her an ejderhanın ağızına girecekmiş gibi titriyor. Sağ yolun bahtiyar yolcusu ise meyveli ve göz alıcı bir bahçeye davet ediliyor. O talihsiz yolcunun kalbi, elemli bir dehşette ve büyük bir korku içinde parçalanırken, şu bahtiyar yolcu lezzetli bir ibret, tatlı bir korku, sevimli bir marifet içinde hayret verici şeyleri seyrediyor. O talihsiz, yabancılık, ümitsizlik ve kimsesizlik içinde azap çekerken; şu bahtiyar, dostluk, ümit ve iştihak içinde halinden lezzet duyuyor. Hem o talihsiz, kendini vahşi canavarların hücumuna uğrayan bir mahpus gibi görüyor. Bahtiyar yolcu ise aziz bir misafiri olduğu, kendisini ağır-layan Kerim Zât’ın hayret verici hizmetkârlarıyla dostça eğleniyor. Talihsiz yolcu, görünüşte lezzetli, mânen zehirli yemişleri yiyerek azabını çabuklaştırıyor. *Oysa o meyveler, birer numunedir. Asıllarına talip ve müşteri olunması için tatmaya izin verilmiştir; fakat hayvan gibi yutmaya izin yoktur.* O bahtiyar yolcu meyveleri tadar, işi anlar. Yemeyi

¹⁰ Buhârî, *cihâd* 27; Müslim, *zekât* 123.

erteleyip beklemekten lezzet alır. Talihsiz yolcu ise kendi kendine zulmetmiş, gündüz gibi güzel bir hakikati ve parlak bir vaziyeti basiretsizliğiyle kendisi için karanlık bir vehim, bir cehennem haline getirmiştir. Ne şefkati hak eder ne de kimseden şikâyet etmeye hakkı vardır.

Nasıl ki, bir adam yaz mevsiminde, güzel bir bahçede, dostlarının arasında, hoş bir ziyafetteki keyifle yetinmez, pis içkilerle sarhoş olup kendisini kış ortasında, canavarlar içinde aç ve çıplak hayal ederek bağırma, ağlamaya başlar ve dostlarını canavar gibi görüp aşağılarsa, şefkate lâayık değildir ve kendi kendine zulmetmiş olur. İşte bu talihsiz yolcu da aynen öyledir. Bahtiyar yolcu ise hakikati görür. Hakikat güzeldir; o yolcu, bu güzelliği anlayıp hakikat sahibinin kemâline hürmet eder, rahmetine lâayık olur.

İşte, Kur'an'ın "*Fenâlığı kendinden, iyiliği Allah'tan bil.*"¹¹ şeklindeki hükmünün sırrı ortaya çıkıyor. Daha bunlar gibi pek çok farkı kıyaslarsan anlayacaksın ki: İlk yolcunun nefs-i emmaresi, ona manevî bir cehennem hazırlamıştır. Ötekinin iyi niyeti, temiz ahlâkı ve güzel düşünceleri ise onu büyük bir ihsana ve saadete, parlak bir fazilete ve berekete kavuşturmuştur.

Ey nefsim ve ey nefsimle beraber bu hikâyeyi dinleyen insan!

Eğer talihsiz değil, bahtiyar yolcu olmak istersen Kur'an'ı dinle ve emirlerine itaat et, ona yapış ve hükümleriyle amel et!

Şu hikâyedeki hakikatleri anladıysan dinin, dünyanın, insanın ve imanın hakikatlerini onda görebilirsin. Mühim olanları ben söyleyeceğim, daha incelerini kendin bul... İşte bak!

O iki kardeşten biri müminin ruhu ve salih bir insanın kalbi, diğeri kâfirin ruhu ve bozulmuş kalbidir. O iki yoldan sağa giden, Kur'an ve iman yolu, soldaki ise isyan ve küfür yoludur.

Ve o yoldaki bahçe, insanlığın ve medeniyetin geçici toplum hayatıdır ki, orada iyi ve kötü, temiz ve pis şeyler, hayır ve şer beraber bulunur. Akıllı insan odur ki, ¹² مَا صَفَا دَعَّ مَا كَدِرَ kaidesinde amel

¹¹ Bkz. Nisâ sûresi, 4/79.

¹² "Duru ve saf olanı al, karışık ve bulanık olanı bırak." Bkz. İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 146; ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-Belâğa*, s. 703; ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ*, 2/72; ez-Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, 14/22 (*k-d-r* maddesi). Ayrıca yakın anlamlar için bkz. A'râf sûresi, 7/145; er-Rûyânî, *el-Müsned* 2/235; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* 8/165; el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* 2/185.

eder, kalb huzuruna ve kurtuluşa erer.

O ova, şu yeryüzüdür.

O aslan, ölüm ve eceldir.

O kuyu, insan bedeni ve zamandır.

O altmış arşın derinlik ise ortalama ömür olan altmış seneye işarettir.¹³

O ağaç da insanın bütün ömrü ve hayatıdır.

Siyah ve beyaz olan iki hayvan, gece ve gündüzdür.

O ejderha, ağzı kabir olan berzah yolu ve ahiret kapısıdır. Fakat o ağız, mümin için bir zindandan bir bahçeye giriştir.¹⁴

O zararlı böcekler ise dünyevî musibetlerdir; fakat mümin için gaflet uykusuna dalmaya engel olan tatlı birer ilahî ikaz ve Rahmanî iltifat hükmündedir.

O ağaçtaki yemişler, dünya nimetleridir ki, Cenâb-ı Kerîm-i Mutlak onları ahiret nimetlerinin bir listesi ve kullarını cennet meyvelerine davet eden, onların benzeri, onları hatırlatan birer numune yapmıştır.¹⁵

O ağacın başka başka meyveler vermesi ise Samed Yaratıcının kudretinin damgasına, rubûbiyetinin mührüne ve ulûhiyet saltanatının imzasına işarettir. Çünkü “bir tek şeyden her şeyi yapmak”, yani aynı topraktan bütün bitkileri ve meyveleri, aynı sudan bütün hayvanları yaratmak,¹⁶ basit bir yemekten has bir bedeni var etmek; bununla beraber “her şeyi bir tek şey yapmak”, yani canlıların yediği çeşit çeşit yemeklerden o canlıya has bir beden yaratmak, bir ten ve cilt dokumak gibi sanatlar, Ehad ve Samed olan Ezel ve Ebed Sultanı'nın hususi damgası, kendine has mührü, taklit edilemez imzasıdır. Evet, bir şeyi her şey ve her şeyi bir şey yapmak, her şeyin Yaratıcısına, gücü her şeye yeten Kadir Zât'a has bir nişan ve alâmettir.

Ve o tılsım, iman nuru ile çözülen yaratılış hikmetinin sırrıdır.

¹³ Peygamber Efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), ümmetinin ömrünün “60 ile 70 sene arası” olduğunu belirtmiştir. Bkz. Tirmizî, *zühd* 23, *deavât* 101; İbn Mâce, *zühd* 27; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 5/283, 10/390, 12/11; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 7/246; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 6/85.

¹⁴ Bkz. Buhârî, *cenâiz* 68, 87; Müslim, *cennet* 70; Tirmizî, *cenâiz* 70; Nesâî, *cenâiz* 110; *Müsned* 3/3, 4/287.

¹⁵ Bkz. Bakara sûresi, 2/25.

¹⁶ Bkz. Enbiyâ sûresi, 21/30.

O anahtarlar ise ¹⁷ *لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ* ve ¹⁸ *يَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* cümleleridir.

O ejderha ağzının bir bahçe kapısına dönüşmesi, kabrin dalâlet ehli ile zulüm ve küfürde ileri gidenler için yalnızlık ve unutulmuş içinde zindan gibi sıkıntılı, ejderha karnı gibi dar bir mezara açılan bir kapı; Kur'an ve iman ehli için ise dünya zindanından bekâ bostanına, imtihan meydanından cennet bahçelerine ve hayat zahmetinden rahmet-i Rahman'a açılan bir kapı olduğuna işarettir.¹⁹

O vahşi aslanın uysal bir hizmetkâra dönüşmesi ve emre amade bir at olması ise şunu gösterir: Ölüm, dalâlet yolundakiler için bütün sevdiklerinden elemli ve ebedî bir ayrılık, kendi yalancı cennetleri olan dünyadan çıkarılma ve kovulma, vahşet ve yalnızlık içinde mezar zindanına atılma ve haptir. Hidayet ve Kur'an ehli için ise ölüm, öteki âleme gitmiş eski dostlarına ve sevdiklerine kavuşma vesilesidir. Hem hakiki vatanlarına ve ebedî saadet makamlarına girmeye vasıta, hem de dünya zindanından cennet bahçelerine bir davettir. Rahman-ı Rahîm'in lütuf ve cömertliğinden, hizmetine karşılık ücret alma vaktidir. Hem hayat vazifesinin zorluklarından bir terhis, hem de kulluk ve imtihan talim ve talimatından paydostur.

Sözün Özü: Her kim fâni hayatı esas maksat yaparsa, görünüşte bir cennet içinde olsa da mânen cehennemdedir. Kim de bâki hayata ciddi bir şekilde yönelirse, iki cihan saadetine erişir. Dünya hayatı ne kadar fena ve sıkıntılı da olsa, onu cennetin bekleme salonu saydığı için hoş görür, tahammül eder, sabır içinde şükreder.²⁰

¹⁷ "Allah o ilahdır ki kendisinden başka ilah yoktur. Hayy (Her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedî hayat sahibi olan) O'dur, Kayyûm (Kendi zâtı ile var olup, zevâl bulmayan ve her şeyi varlıkta tutup onları yöneten) O'dur." (Bakara sûresi, 2/255; Âl-i İmran sûresi, 3/2)

¹⁸ Ey Kendisinden başka ilah olmayan Allahım!

¹⁹ Kabrin, mümin ve kâfir için iki farklı yönü olduğuna dair bkz. Tirmizî, *kıyâmet* 26; Dârimî, *rikak* 94; *Müsned* 3/38. Aynı konu için ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Vera'* 1/203; Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/443; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/165; *et-Taberânî*, *el-Mu'cemü'l-Evsat* 8/273.

²⁰ Sabır içinde şükretmek tabiri ile ilgili bkz. İbrahim sûresi, 14/5; Lokman sûresi, 31/31; Sebe sûresi, 34/19; Şûrâ sûresi, 42/33.

اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَالسَّلَامَةِ وَالْقُرْآنِ وَالْإِيمَانِ أَمِينَ
 اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ بِعَدَدِ جَمِيعِ الْخُرُوفَاتِ
 الْمُتَشَكِّلَةِ فِي جَمِيعِ الْكَلِمَاتِ الْمُتَمَثِّلَةِ بِأُذُنِ الرَّحْمَنِ فِي مَرَايَا تَمْوُجَاتِ الْهَوَاءِ عِنْدَ
 قِرَاءَةِ كُلِّ كَلِمَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ قَارِيٍّ مِنْ أَوَّلِ التَّرْوِيلِ إِلَى آخِرِ الزَّمَانِ وَارْحَمْنَا
 وَوَالِدَيْنَا وَارْحَمِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِعَدَدِهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 أَمِينَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ²¹

²¹ Allahım! Bizi saadet, selamet, Kur'an ve iman ehlinden eyle, âmin. Allahım, Efendimiz Muhammed'e (sallallahü aleyhi ve sellem), âline ve ashâbına, indirilişinden zamanın sonuna kadar Kur'an okuyan her bir okuyucunun okuduğu her bir kelimenin, Rahman'ın izniyle hava dalgalarının aynalarında temessül eden bütün harfleri adedince salât ve selam et. Ve bunlar adedince bize, anne ve babamıza, erkek ve kadın bütün müminlere rahmetinle merhamet et, ey Erhamürrahimîn (merhametlilerin en merhametlisi). Âmin. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.